

Ob oknu.

Ksaver Meško.

Starka Novljanka je sedela ob oknu in strmela vun v večer.

Kakor bi polagoma padala žalost z neba, je padal na zemljo jesenski mrak. A nobena žalost ni tako temna in globoka, da ne bi posijal v njo kdaj kdaj oddaljen žarek, slabotno svitanje vsaj. Tako so se tudi v tem jesenskem mraku polagoma užigale zvezde, daleč pač in visoko, kakor povsem izvun sveta, daleč, daleč od zemeljskega trpljenja, od človeških boli. A hrepeneče oko jih je vendar doseglo; izprva pač le jasne, sokolske mlade oči; polagoma, ko so zvezde gorele že močnejše in jasneje — morda se je med tem zredčila in zjasnila večerna tmina — so jih zagledale tudi slabotne oči starkine.

Petinsedemdeset let je bilo starki. In resnično, njene oči niso gledale vedno le rož, sreče in radosti. Kolikokrat so gledale bolezen in trpljenje dragih in najdražjih src in njih bridko, bridko poslavljanje, njih težko, težko umiranje! In kakor bi se bilo odtisnilo vsako umiranje neizbrisno v oči, so gledale po vsakem takem težkem dogodku resneje, nekako težje. In zdaj so bile po vseh mnogih bridkih dogodkih že zelo kalne in slabotne. A ta večer so videle zvezde nebeške dovolj jasno.

Že kar se je jelo večeriti, je sedela ob oknu. Enonadstropna hišica — v prvem nadstropju je stanoval kancelist Gorjup z ženo in hčerko — je stala zunaj mesta, povsem na polju, med njivami.

Okno je bilo odprto, dasi je postajalo zunaj že hladno. A starki je bilo ves dan tako tesno in težko pri srcu, da jo je dušilo. In glava jo je bolela, da je vsak hip od bolečin zamižala, časih polglasno zdihnila. Da ji bo hladni večerni zrak potolažil bolečine, je upala. A napadi so ponehaval le za čas, takoj nato so zadivjali tem huje. Kadar jo je zbolelo v glavi, kakor bi jo prebodla od desne strani do leve bodeča igla, cel šop igel, se ji je glava kar povesila na prsi, in je naglo zatorila oči. Dolgo časa je imela oči tesno zaklopljene. Še le, ko se ji je zdelo, da se je najhujši naval zlomil ob njeni trdni volji, ter se je bolečina umaknila kakor sovražnik, ki spozna, da ne doseže zaželjenega namena, jih je odprla polagoma in previdno, kakor še v vedni negotovosti, v tesnem strahu, da zahrbtni sovražnik nenadoma spet navali na njo. V novem upanju je spet privzdignila glavo.

Tedaj se je spet zagledala tja čez mesto. Kakor ogromen, s svojo nemo ogromnostjo in pridušeno molčečnostjo grozeč velikan leži pred njo mračni kaos hiš. Ozračje nad mestom pa je razžarjeno, kakor da tli spodaj v globini velika grmada in odseva od ogromne žrjavice vse ozračje. Vitki stolpi cerkva kipe iz temne mase v globini v napol razsvetljeno višavo, drzno in zmagovito, kakor bi se hoteli v silni moči popeti povsem gori do daljnega nočnega neba.

Nenadoma padejo v noč trije nagli, brneči glasovi: v enem mestnih zvonikov bije ura.

Starka se zgane, kakor od nenadne bolečine.

Vsakikrat jo sedaj zaboli v srce, kadar sliši biti katero mestnih ur. Ni več isto z urami, kakor poprej. Bijejo tako slabotno, da jih uho komaj sliši; v tihi noči še, ob dnevu jih sem vun res ne sliši. Bijejo samo četrтинke. Ure so mrtve, ker so mrtvi zvonovi. Tisti močni in zvočni zvonovi, ki so se poprej oglašali noč in dan, ob četrтinkah in urah, in so oznanjali s svojimi vedno enako jasnimi, zvonkimi glasovi, da so še zdravi in živi, kje so? Mrtvi, mrtvi!

Težko je starki vsak dan po njih, ker jih je ljubila, kakor ljubi cerkve same. Tem težje ji je, kadar sliši te samotne, zapuščene četrти — kakor bi klicalo dete z odsekanim, jokajočim glasom po materi, ki je ni več...

Ko je tako strmela skozi noč proti zvoniku, se je starka spet domislila, kako težko ji je bilo danes, ko je šla k sv. maši. Poprej, še pred tednom, vsako nedeljo vse ozračje polno veselega in obenem čudno svečanega zvonjenja, kakor bi peli nad mestom angelski zbori. In kakor bi trosile nevidne roke čez mesto cvetje, da je padal na ulice rožnat dež, neviden, a vendar ga je čutil človek z radostjo in s sladkostjo. V misli, v srce in v dušo so padali glasovi, da je vse cvetelo in dehtelo v človeku, in se je srce topilo v sladki pobožnosti in v nedeljski radosti.

Tako v prejšnjih, lepših časih. A zdaj toži iz zvonika le kak zapuščen, osirotel zvonček. Glasovi njegovi padajo iz visočine kakor bolno, umirajoče jesensko listje, brez smehljajočega veselja, brez nekdanjega cvetenja in dehtenja, nikomur v veselje, nikomur v tolažbo.

Morda ji je zaradi tega danes tako tesno pri srcu. Nemara jo boli zaradi tega tako glava, ker

prvo nedeljo pogreša zvonjenje, tisto sladko, božajoče zvonjenje, ki je razvedrilo in oveselilo še tako bolne misli.

Ali so jo tako užalostili in potrli le spomini na Milana?

Vsak dan misli nanj; a nikoli še brž ni mislila nanj tako živo kakor danes. In še nikoli brž ne s tako tesnobo, s takim nemirom kakor danes.

Ko je šla danes v cerkev, ali ji ni bilo, kakor da gre Milan z njo? ... A vso pot stopa resen, molčeč, s povešeno glavo ... Kaj mu je danes? Je li to tisti vedno vedri, veseli fant, poln smeha in poln šal? — Nehote se je čudila. In živeje nego ob drugih dneh in nedeljah se je spominjala tistih lepih nedelj, ko je hodila k mašam z njim, otrokom, in z njegovo mamico, hčerko Matildo. Kadar je izpregovoril — ščebljal in izpraševal pa je venomer — ali ni bilo, kakor da je zazvonilo? In kadar se je nasmejal, ali ni bilo, kakor da ji je zapelo v srcu? Od veselja, sreče in ponosa se ji je smejala duša.

Potem, ko je mati umrla za pljučnico — oče Milanov, poštni uradnik, si je nakopal pri izletu na gore jetiko in je legel v grob, ko je bil Milan šele tri leta star — je bil Milan že dijak. Tedaj nista hodila več toliko skupaj. A če ga je videla ob nedeljah po maši med tovariši na ulici, vitkega in lepega, se je nehote od ponosa in sreče nasmehljala: »Kateri je še kakor naš Milan?«

Kar je prišla vojna. Prišla nenadno kakor strašen vihar, ki z divjo silo lomi drevje, staro in mlado brez izbire in brez razločka. In šel je tudi Milan. Vendar ni bil ves od doma: pisal je pogostoma, pisma polna mladostne moči, polna velikega, solnčnega zaupanja. Kakor bi padla dehteča roža v sobo, je bilo vsakikrat, kadar je prišlo pismo.

A danes, glej, je prišel sam! Čutila ga je ves dan ob sebi, čutila posebno na poti v cerkev. Da se je dotika z roko in z ramo, se ji je zdelo, tako resnično, tako tesno je stopal ob nji po ulicah, ko je šla k službi božji. Kako pač, da je prišel ravno danes? In kako, da je bil danes tako resen, zamišljen in molčeč. Pogreša li tudi on zvonov in njih praznične pesmi? Ga li mori kaka skrb, temna, težka slutnja? Morda ga teži, ker danes spet tako otlo grmi sem z laške fronte? Vroč mora biti tam danes! Koliko jih pade! Komu je določena smrt danes?

Starka je vztrepetala od strahu in nenadne čudne misli. Naglo je zamižala, ker tista neusmiljena bolečina ji je potisnila žgoče bodalo spet od senec skozi vso glavo.

Ko je čez čas spet odklopila oči, jih je povzdignila počasi, nesigurno in boječe in se je za-

gledala skozi noč tja v mračno daljavo proti laški strani. Dolgo je strmela tja. V plašnih očeh in v še bolj plašnem srcu pa ji je še vedno trepetalo težko vprašanje: »Komu je bila določena smrt danes?«

A kaj bi se vznemirjala! Milanu pač ne! Tako mlad je še, tako cvetoč, samo življenje, samo veselje, sama šala in sam smeh. Kako bi mogel tak že umreti?

Sklenila je roke na prsih, kakor da namerava moliti. S silo je odtrgala oči od daljave, od koder je zdaj zdaj zamrmralo srdito in grozeče, kakor bi tam daleč za hribi grmelo. Povzdignila jih je gori proti sinjemu nebesnemu svodu, kakor bi pričakovala od tam tolažbe in pomoči. A toliko zvezd je gorelo v višavi, blestele so tako jasno in živo, da jih je gledala vsa zavzeta in je pozabila na molitev.

»Vsak človek, pravijo, ima svojo zvezdo. Kadar umre, se zvezda utrne in ugasne ... Ta-le, najlepša, bo Milanova.«

Vse druge so polagoma izginjale ob tisti svetli, tako je strmela v njo. Vsa vsesala se je v njo z očmi, kakor bi jo hotela s svojim pogledom podpreti, jo trdno držati gori na gladkem nebesnem baldahinu. Pozabljala je ob tem strahu, ki se ji je poprej zahrbtno prikradel v srce. Staro lice ji je ožaril in pomladil srečen smehljaj.

»Najlepša je, kakor je Milan najlepši.«

A hipoma je vsa vzdrhtela, kakor vzdrhti drobno telesce ptičke, če jo nenadoma zadene smrtonosen strel.

Tista svetla zvezda je naenkrat zatrepetala, za hip zasvetila še jasneje, kakor bi se razpočila raketa — in v ogromnem, le malo zavitem loku je švignila skozi neskončni vesmir ter ugasnila brez sledu.

V tistem trenutku je bilo starki, da se je razčesnil pred njo temen zastor. Mahoma ji je bilo jasno, zakaj da je prišel Milan ravno danes, zakaj je stopal ob nji tako molčeč, ves potr in žalosten.

»Padel je!« je kriknila, planila pokoncu, se vrgla čez okno na hladni zid, in zaječala z obupnim, nenaravno zateglim glasom, kakor joka in zavija volkulja po uropanih mladičih.

Čez hip se je v nadstropju s hruščem odprlo okno.

»Kaj pa je, gospa Novljanova?« je povprašal začuden moški glas, glas kancelista Gorjupa.

»Milan je padel!«

Ob oknu v nadstropju je jeknil tožeč mlad ženski glas. Jok Angeline, tajne Milanove izvoženke, se je družil z jokom starkinim, s tistim groznim, nezadržljivim in neutolažljivim jekom, ki kriči časih izza visokega obzidja blaznic ...